

ГІБРИДНА АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЧЧИНИ (2014–2022)

Бенчук В. О., Трофимович В. В.

Вступ

У розділі розглядаються особливості гібридної агресії Росії проти України на прикладі Донеччини. Її динаміка й еволюція прослідковуються в суспільно-політичних і військових процесах. На початковому етапі була спроба сценарію «народного заколоту», втім через низку причин він не спрацював. Через те під керівництвом службових осіб ЗС РФ, ФСБ, представників російської політичної влади була утворена російсько-окупаційна адміністрація – «ДНР». Її мета полягала в провокуванні збройного конфлікту методом масового терору та провокацій. Ці дії супроводжували інші види інструментарію гібридної війни, серед яких важливе місце зайняла потужна інформаційна кампанія російських медіа ресурсів. Проте, успішне звільнення українськими військами частини тимчасово окупованих територій призвело до вторгнення регулярних російських військ на материкову Україну та підписання Мінських домовленостей. Надалі настав «гібридний мир» в процесі якого Росія відпрацьовувала різні варіанти вирішення ситуації на свою користь, що завершилося повномасштабним вторгненням в Україну 24 лютого 2022 р.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. «Кожна війна є окремим випадком, який потребує розуміння своєї особливої логіки, своєї унікальності», – стверджував начальник Генерального штабу ЗС РФ В. Герасимов, виступаючи у січні 2013 р. в Академії військових наук. Ця доповідь згодом лягла в основу російської військової стратегії, котра була апробована в Україні в наступному році. Збройний конфлікт на Донеччині після своєї «гарячої» фази в 2014–2015 рр. – перейшов у режим різного ступеня інтенсивності. Це дало можливість Кремлю сформувати російсько-окупаційну адміністрацію у вигляді «ДНР» та воєнізоване угруповання з колаборантів, що складалося з 1-го армійського корпусу, з метою використання цієї території як інструменту політичного впливу на Україну, щоб унеможливити її самостійний розвиток як суб'єкта міжнародних відносин. Очевидно, на певному етапі офіційна Москва сподівалася досягнути своїх цілей політичними методами, втім через низку причин, спровокованих російською агресією, вона не добилася бажаного, а тому зробила ставку на війну. Паралельно, з вищезгаданими

процесами, пропагандистська машина РФ у масовій свідомості росіян формувала з українців й України образ ворога, який нібито загрожував її національній безпеці, а на території «республіки» вживала заходів задля ментального та соціокультурного відторгнення тимчасово окупованих територій від України. Надалі вона чекала сприятливих обставин для початку своїх агресивних планів. Тому ці події потребують ґрунтовного та неупередженого дослідження як з наукової, так і практичної точки зору для розуміння витоків війни РФ проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання вказаної проблеми і на які спираються автори. Збройну агресію РФ проти України досліджували чимало вітчизняних та зарубіжних науковців із різних аспектів – військового, геополітичного, інформаційно-психологічного, правового, соціально-економічного, ретроспективного, як історичний процес, соціокультурного, теоретичного, філософського. Автори не ставили собі за мету зробити повний огляд історіософських надбань, породжених агресією Росії. Ми оглядово зупинимося на тих працях, які дадуть можливість поглинути в сутність проблематики.

Так як українське суспільство мало «особливі», майже «братські» стосунки зі своїм сусідом, агресія з останнього стала неочікуваною. Це змусило Л. Залізняка, Т. Кузьо, Г. Перепелиці, І. Пиляєва, С. Сегеди і В. Шевчука, І. Рушенка та інших переглянути двосторонні стосунки, переосмислити їх і здійснити нову інтерпретацію з метою пошуку історичних витоків гібридної агресії.

Найбільший пласт вітчизняних і закордонних досліджень було присвячено понятійно-категоріальному апарату у позначенні збройної агресії РФ. Остання використала такий різновид інструментарію у своїх агресивних діях, який до того не був притаманний державам, тому більшість не розуміла як політично коректно класифікувати ці дії. Таким чином, прийнятною дефініцією стала «гібридна війна», що потребувала теоретичної розробки щодо мети, цілей, особливостей. Значний вклад в останню внесли такі дослідники як Т. Андрієвський, М. Войновський, М. Х. Ван Херпен, Д. Веденєв, П. Гай-Нижник і Л. Чупрій, В. Горбулін, С. Дикий, О. Долженко, М. Дорошенко і В. Ткаченко, О. Левченко, Є. Магда, В. Панасюк і О. Феденко, Б. Парахонський та Г. Яворська,

С. Полумієнко, К. Попович, Ю. Радковець, М. Тараненко, М. Цюрупа, Х. Юськів та інші.

Цінною для наукової розвідки стала колективна монографія співробітників Інституту історії України НАН України «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави». У ній зображено подієво-фактологічний матеріал до 2016 р. включно. Заслужує на увагу журналістське розслідування донеччанина Д. Казанського та луганчанки М. Воронинцевої, в якому вони намагалися знайти відповідь на питання, чому їхній рідний регіон став уразливим перед «російською весною». Вони зазначили, що «конфлікт на Донбасі був спровокований цілою низкою як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що мали синергетичний ефект». Значний інтерес становить праця американського історика Т. Снайдера, в якій він висловив думку, що події на Донеччині були обумовлені «кримським «успіхом»». Тому це спричинило організацію кремлівськими радниками державного перевороту у південно-східних регіонах з метою їх перетворення у «джерело постійної нестабільності для України».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості працях розкрито початок російської збройної агресії без акцентування уваги на особливостях різних технологій в окупації Криму та материкової частини України. Втім, про це побічно згадав Г. Перепелиця, який відмітив, що на материку, крім звичайного інструментарію гібридної агресії, були додані елементи «громадянської війни» та збройного терору, головна мета яких полягала в «інсценуванні внутрішнього конфлікту між центром та сепаратистськими регіонами»¹. Також на це звернув увагу В. Горбулін, який відзначив, що під час захоплення півострова були сприятливі умови для проведення спеціальної операції. Проте, на Донбасі не всі компоненти гібридного впливу спрацювали, що «примусило Росію перейти до формату традиційного військового вторгнення»². Недостатньо розкритими залишаються процеси, що сприяли вторгненню регулярних частин ЗС РФ у серпні 2014 р., та подальші військово-політичні перетворення, котрі дали можливість сформувати російсько-окупаційну адміністрацію у вигляді «ДНР», використавши її для підготовки до повномасштабного вторгнення в Україну.

Формулювання цілей (постановка завдання). Спираючись на останні публікації та доступні джерела, автори роблять спробу проаналізувати російську гібридну агресію на прикладі Донеччини як елемент підготовки до повномасштабної війни проти України.

¹ Перепелиця Г. Російська воєнна агресія проти України: міжнародний та внутрішньополітичний контекст. *Україна дипломатична*. 2014. Вип. 15. С. 380.

² Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Дзеркало тижня*. 2015. № 2. URL: https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu_.html.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гібридна агресія РФ проти України, як вважає Є. Магда – це «закономірне продовження російської політики на пострадянському просторі», що з приходом до влади В. Путіна була спрямована на підпорядкування останньої своїм інтересам. Через те дата початку підготовки до гібридного протистояння досить умовна³.

Проте саме прихід до влади В. Ющенка та ревізія зовнішньополітичних орієнтацій Росії з метою рестаурації радянського проекту активізували її підготовчу фазу. Вона передбачала приховане та систематичне заподіяння шкоди Україні з метою виснаження її потенціалу на момент, коли буде прийнято рішення про перехід до гібридної агресії⁴. Важливими елементами підготовки стали формування та підтримка «п'ятої колонії», використання «м'якої сили», ключовим компонентом якої була доктрина «русского мира», а також військова, дипломатична, економічна, енергетична, інформаційна, політична складові⁵.

На цей момент на Донеччині постала власна регіональна політична сила – Партія Регіонів, яка в 2010 р. здобула вищу політичну владу в державі, а під час місцевих виборів – тотальний контроль на Донеччині: 166 зі 180 депутатських мандатів в обласній раді, керівні посади у всіх міських, районних, сільських та селищних радах разом із депутатськими корпусами, 24 посади мерів міст, а у містах Кіровському та Сніжному – міських секретарів, які виконували обов'язки місцевих керівників. Лише містом Горлівка керував позапартійний⁶. Партія Регіонів сформувала донецьку регіональну ідентичність навколо ностальгії за «радянським» минулим, активно спекулюючи на одному з ключових стрижнів радянської політичної культури – боротьбі «наших» проти уявного ворога – «фашистів, бандерівців»⁷, а також прищепила у масову свідомість комплекс «вищості» над рештою жителів України, особливо західних областей⁸. Ще одним

³ Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. К.: КАЛАМАР, 2017. С. 69-71.

⁴ Гибрессия Путина. Невоенные аспекты войн нового поколения. Фрагменты исследования Центра глобалистики «Стратегия XXI» в рамках проекта «Антарес». URL: https://geostrategy.org.ua/images/Hybression_finversion.pdf.

⁵ Левченко О. Еволюція гібридної війни Російської Федерації проти України. *Наука і оборона*. 2017. № 2. С. 11.

⁶ Бевз Т. Суперечності ідентичностей у Донбаському регіоні. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2015. Вип. 3. С. 135-137.

⁷ Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь / [Яблонський В., Лозовий В., Валевський О., Здіорук С., Зубченко С. та ін.] / за заг. ред. В. Яблонського. К.: НІСД, 2019. С. 39.

⁸ Ситник Ю. Еволюція національно-мовної ідентичності українців Донеччини (квітень 1923 р. – квітень 2014 р.). Дис. на здоб. наук. ст. к. і. н.: спец. 07.00.01 – історія України; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. С. 143.

важливим елементом донецької ідентичності була українсько-російська бітнічність, на яку впливав тісний зв'язок регіону з РФ через родинні зв'язки, торгівлю, спільність кордонів, масове заробітчанство донеччан на її території⁹. Втім, попри компліментарне ставлення місцевого населення до сусідньої держави, проросійський рух у регіоні не відігравав значної ролі, а проросійські партії й організації були маргінальними¹⁰.

Непослідовна геополітична політика режиму В. Януковича призвела до суспільно-політичного протистояння на Майдані. Це зруйнувало плани Москви щодо втягнення України в свої глобальні цивілізаційні проєкти. Через те остання розпочала завершальний етап підготовки до гібридної війни. Вона стала кульмінацією використання невійськових методів у підготовці до збройної агресії¹¹. Згодом, 24 березня 2014 р., головний редактор видання «KyivPost» К. Горчинська опублікувала документ, начебто, розроблений у Раді нацбезпеки РФ під час протистояння на Майдані. У ньому зазначалося, що Кремль мав на меті використати ситуацію в Україні для захисту своїх інтересів і захоплення більшості її областей. В. Янукович у цих подіях мав відіграти одну з ключових ролей для правової легітимності відповідних кроків¹². Т. Снайдер також стверджував про існування подібного конфіденційного документа, який з'явився на початку лютого в адміністрації президента РФ, очевидно, після відвідування Києва головним персонажем «російської весни» І. Стрелковим («Гіркиним»), котрий і рекомендував захопити частину України¹³.

Тому взимку 2013–2014 рр. відбулася потужна інформаційна операція проти України. Її мета полягала в розвитку конфліктогенного потенціалу в українському суспільстві, протиставляючи жителів південно-східних регіонів і мешканців західних областей. Варто зазначити, що тогочасні представники української влади та залежні від них інформаційні ресурси також брали в цьому активну участь¹⁴. До того ж, інша її важлива мета полягала у тому, щоб дискредитувати українське населення і сформувати з нього образ ворога в очах російського суспільства,

аби воно було готове до можливого нападу і підтримало дії свого керівництва¹⁵.

Самоусунення В. Януковича та послаблення центральної влади прискорили початок гібридної агресії РФ проти України, що призвело до окупації півострова Крим і суспільно-політичних заворушень у південно-східних областях. Останнє відбулося і на Донеччині, де представники Партії Регіонів продовжували «накручувати» місцеве населення, проваючи його на виступи проти нової революційної влади¹⁶. Це призвело до суспільно-політичного протистояння між прихильниками унітарної держави та її противниками, тобто патріотами та проросійськи налаштованими особами. Пропутінські сили розіграли політичний сценарій у вигляді «народного заколоту». Опубліковані СБУ джерела свідчать, що на початку березня радник В. Путіна В. Глазьев телефонував своїм спільникам у південно-східних областях і пропонував повторити «кримський сценарій»¹⁷. Його керівниками прагнули стати місцева влада та члени проросійських організацій. Проте, вони між собою протиборствували. Донецькі керівники прагнули використати протести для політичних домовленостей з новою центральною владою, а московські маріонетки – самим стати владою. У результаті паралельно з українськими органами управління існували колаборантські – «народний губернатор» і «народні мери». Діяльність кількох центрів впливу у вуличних протестах призвели до плутаних вимог – то відновлення дії Закону України «Про засади державної мовної політики» та проведення референдуму з метою федералізації, то «введення миротворчих військ братського народу для захисту південно-східного населення від безчинств коричневої чуми»¹⁸.

Після трагічних подій на Майдані на Донеччині відбулося кілька нечисельних мітингів. Зокрема, у Донецьку, на площі В. Леніна зібралося біля сотні протестувальників з метою створення «Східного фронту» проти нової революційної влади¹⁹. Цю ініціативу підтримав губернатор області А. Шишацький, який закликав місцевих керівників організувати загони самооборони для захисту краян від «Правого Сектора» та «бойовиків Майдану»²⁰.

⁹ Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під заг. ред. проф. Р. Додонова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 225.

¹⁰ Пахоменко С. Фактор ідентичності в українській кризі: приклад Донбасу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2015. Вип. 12. С. 248.

¹¹ Гибрессия Путина...

¹² Журналістам злили «план» Путіна щодо України. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/24/7020087/>.

¹³ Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Львів: Човен, 2020. С. 146-147.

¹⁴ Перепелиця Г. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. К.: Видавничий дім «Стилос», 2017. С. 457.

¹⁵ Давидюк М. Як працює путінська пропаганда. К.: Смолоскип, 2016. С. 25.

¹⁶ Воротинцева М., Казанський Д. Як Україна втрачала Донбас. К.: Книжкове видавництво Чорна гора, 2020. С. 190-191.

¹⁷ Снайдер Т. Шлях до несвободи... – С. 155.

¹⁸ Кудрина Л. Мариупольские депутаты требуют от Верховной Рады незамедлительных действий для достижения гражданского мира. *Приазовский рабочий*. 2014. № 32 (19806). С. 1-3.

¹⁹ Фотофакт. Жители Донецка не спешат записываться в «Восточный фронт». *Остров*. URL: <https://www.ostro.org/donetsk/society/news/438416/>.

²⁰ Воротинцева М., Казанський Д. Як Україна втрачала... – С. 193.

Це стало результатом чітко спланованих за одним сценарієм протестів 1 березня 2014 р. у Бахмуті (до 2016 р. – Артемівськ), Горлівці, Єнакієві, Донецьку, Краматорську, Маріуполі, Слов'янську, в яких взяло участь від кількох сотень до кількох тисяч протестувальників. Останні активно використовували російську державну символіку та георгіївські стрічки²¹.

Найчисельніший протест відбувся в Донецьку. Тут було заплановано два мітинги: один – організований органами влади за рахунок бюджетників під назвою «Донбас за закон і порядок», інший – про-російськими силами. Проте вони злилися в один. За різними оцінками, на ньому були присутніми від 5 до 10 тис. осіб. Його активною групою виступили члени «Донецької республіки», Російського блоку та інших маргінальних антиукраїнських організацій. Під їх тиском обласна рада ухвалила резолюцію, котра передбачала проведення референдуму щодо подальшої долі Донбасу²².

Місцеві колаборанти проходили систематичну підготовку в російських військових таборах, організованих Міжнародним євразійським рухом, який очолював українофоб О. Дугін. Тут під керівництвом спецслужб РФ вони отримували військовий та ідеологічний вишкіл²³. Активну підтримку їм надавали «російські туристи», члени різних фашистських, націоналістичних, панславистських організацій Росії, котрих мобілізували різними шляхами, особливо через чисельні групи в соціальних мережах²⁴.

Не відкидалася вірогідність повернення В. Януковича. Адже кремлівське керівництво мало у своєму розпорядженні листа експрезидента, в якому він просив В. Путіна ввести війська на територію України²⁵. Тому 22 березня 2014 р. в деяких містах Донеччини відбулися мітинги на його підтримку. Наприклад, у Донецьку була прийнята резолюція, в якій «легітимного президента» закликали звернутися до В. Путіна з проханням захистити російськомовне населення на території області. Ці події відбулися одночасно з офіційною заявою

прем'єр-міністра РФ Д. Медведева, в якій він наголосив, що В. Янукович залишається «законним» президентом²⁶.

Окупація Криму створила ейфорію в середовищі кремлівських посадовців, російських націоналістів, фашистів, панславистів та місцевої «п'ятої колонії» щодо можливості повторення кримського сценарію в південно-східних регіонах, у межах так званої «Новоросії». Проте, на відміну від Криму, на материковій Україні, офіційна Москва не була готова до широкомасштабного застосування своїх військ. Це було обумовлено відсутністю на території області баз російських військових формувань, а перекидання збройних сил через кордон спровокувало бинепередбачену міжнародну реакцію.

Було вирішено провести спеціальну операцію в південно-східних областях, яку згодом почали називати «російська весна». Наслідком останньої, розпочатої 7 квітня, стало захоплення у Донецьку приміщень обласної ради, а також обласного управління Служби безпеки України для заволодіння зброєю. Цього ж дня була проголошена «Донецька народна республіка». Антитерористичний центр СБУ з метою захисту територіальної цілісності держави розпочав проведення антитерористичної операції²⁷.

У ході її проведення було звільнено управління СБУ, проте зачистку приміщення обласної ради призупинили із-за не з'ясованих до кінця причин²⁸. Представники «ДНР», зрозумівши, що штурму захопленої установи не буде, почали вибудовувати ієрархічну терористичну організацію зі створенням «тимчасового уряду» та формуванням власних парамілітарних воєнізованих груп. Попри поширення влади лише на захоплене приміщення, припинення точкових спеціальних операцій з боку українських силовиків призвело до нарощування сил «республіки» та опанування нею суспільно-політичної, а згодом і військової ситуації на Донеччині²⁹.

Це ознаменувало перехід «народного заколоту» в стадію збройного конфлікту. Він розпочався з військової інтервенції російської диверсійної групи, так званої «кримської роти», яка складалася з 52 осіб, очолювальних відставним офіцером ФСБ І. Стрелковим («Гіркиним»). Її вторгнення з боку Донецька забезпечила команда «народного губернатора» П. Губарєва. Спочатку планувалося захопити м. Шахтарськ, але вже з прибуттям в Україну було

²¹ Сепаратистские митинги в городах Донецкой области прошли по одному сценарию – обзор. *Новости Донбасса*. URL: <https://novosti.dn.ua/news/202266-separatystskye-mytyngy-v-gorodakh-doneckoy-oblasty-proshly-po-odnomu-scenariyu-obzor>.

²² Заграница нам поможет? Как Донецк делал выбор в пользу России. *Остров*. URL: <https://www.ostro.org/general/politics/articles/438957/>.

²³ Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет. Київ: ДУХ І ЛІТЕРАТУРА, 2018. С. 390.

²⁴ В России собирают «туристов» в Украину, служивших в армии. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/02/28/7016603/>.

²⁵ Василенко В. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*. 2014. № 42. С. 37.

²⁶ Как жители Донецка ждали второго пришествия. Януковича. *Остров*. URL: <https://www.ostro.org/donetsk/politics/articles/440760/?pagen=2>.

²⁷ Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / Під заг. ред. І. Руснака. К.: Національний університет оборони імені Івана Черняхівського, 2017. С. 20–21.

²⁸ Головка В., Якубова Л. Збройна агресія Росії проти України. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. Київ: Ніка-Центр. С. 643.

²⁹ Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2018. С. 210.

прийнято рішення рухатися до міста Слов'янська. Їх основна мета, як вважали члени групи, полягала в підготовці відповідних умов для приходу регулярних частин російської армії³⁰.

Слов'янськ був обраний не випадково. Величезна протяжність спільного кордону з РФ створювала їй зручні умови для логістики у підтримці бойовиків. Це неодноразово підтверджував і один із головних персонажів тогочасних подій І. Стрелков. Наприклад, у своєму відеоінтерв'ю 6 квітня 2021 р. він сказав, що «повстання» на Донбасі відбулося завдяки близькості російського кордону, звідки можна було очікувати допомоги³¹. Крім того, Донецька – це суцільна смуга міст і саме у Слов'янську починається автомобільний шлях національного значення Н-20, який проходить через Краматорськ, Дружківку, Костянтинівку, Авдіївку, Донецьк, Волноваху та закінчується в Маріуполі. Це давало змогу зручно контролювати їх і перекидати бойовиків між містами. Тоді у Харкові знаходилися основні центри управління АТО й, відповідно, звідси через м. Ізюм здійснювалося перекидання українських військ з огляду на те що Харківська та Донецька області були з'єднані єдиним автомобільним шляхом міжнародного значення М-03, який проходив через Ізюм-Слов'янськ³².

12 квітня було захоплено низку управлінь міліції в Артемівську, Краматорську, Слов'янську, Красному Лимані (з 2016 р. – Лиман). У їх штурмі брали участь група Стрелкова та російський спеціальний диверсійний загін, переодягнений під «місцевих ополченців»³³. Доступні нині джерела свідчать про те, що в захопленні адміністративних установ брали участь російські спецзагони. Зокрема захоплення відділу міліції в Краматорську демонструє високий рівень тактичної підготовки та бойової злагодженості, що притаманне лише добре підготовленим військовикам³⁴. Як згадував тогочасний активний учасник українського спротиву російській агресії, голова Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин Дмитро Лубінець, тактика проросійських сил полягала в наступному – вночі адміністра-

тивні установи захоплювали російські військовики, потім передавали їх під контроль представникам «республіки» та зникали³⁵.

Українська влада, отримавши інформацію про появу «зелених чоловічків» у Слов'янську, відправила рекогносцирувальну групу СБУ для уточнення та перевірки розвідувальних даних. Але на підступах до міста у селі Семенівка вона була атакована, зазнавши втрат серед особового складу. У відповідь Рада національної безпеки та оборони України 13 квітня 2014 р. прийняла рішення розпочати Антитерористичну операцію³⁶.

Мета розпалювання збройного конфлікту полягала у вербуванні якомога більшої кількості місцевих жителів до іррегулярних воєнізованих груп для створення картинки «громадянської війни» в Україні. За її реалізацію відповідав І. Стрелков, який був призначений «міністром оборони республіки». Згодом прибув інший російський громадянин, політехнолог, О. Бородай, який згадував, що на той момент у «ДНР» панував цілковитий хаос, з різними групами впливу. Очевидно, російські куратори призначили його «прем'єр-міністром» задля політичного упорядкування та розбудови «державної структури»³⁷.

Аби місцеве населення взяло участь в «юридичній легалізації» квазідержавного формування, напередодні проведення «референдуму» 8 травня було ухвалено рішення провести його у два тури. Перший планувався на 11 травня. На ньому мали визначитися: підтримувати чи не підтримувати «Акт державної самостійності «ДНР», а другий – на 18 травня, коли хотіли озвучити питання про приєднання останньої до складу РФ. Таким чином, була проведена чергова інформаційно-психологічна операція щодо донеччан, оскільки на фоні збройного конфлікту з жертвами й на тлі іншого прикладу – «мирного» приєднання Криму до складу РФ – місцеве населення очікувало, що після «референдуму» настане мир. Але відбувся лише один тур, а другий був скасований після проведення першого³⁸.

³⁰ Особистий архів В. Бенчука. Інтерв'ю з Д. Лубінцем – народним депутатом України 8-го та 9-го скликань, головою Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин (записано 05.11.2020).

³¹ Указ Президента України від 14 квітня 2014 № 405/2014 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>.

³² Собчак живьём. Александр Бородай 12.11.2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ON0okrSYu7M>.

³³ ДНР проведет «референдум» за присоединение к России в два тура. *Новости Донбасса*. URL: <https://novosti.dn.ua/news/207389-dnr-provedet-referendum-za-prisoedyneniye-k-rossyy-v-dva-tura>.

³⁰ Жучковский А. 85 дней Славянска. Нижний Новгород: Издательство «Черная сотня», 2018. С. 20, 23, 28.

³¹ Война неизбежна? (Игорь Стрелков, Александр Рыбин). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z4w5hX17J70&t=4185s>.

³² Вишневыский Ю., Денисенко В. Политики никогда не брешут. 10 законов взаимодействия политиков и избирателей. К.: Наш формат, 2020. С. 222.

³³ Перепелица Г. Украина – Россия: война... – С. 551.

³⁴ Краматорск, захват отдела МВД. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VGLr8-6Dpxs&t=110s>.

Одночасно з початком збройного конфлікту змінюється риторика інформаційного супроводу гібридної агресії. Замість «народних губернаторів і мерів» головними героями російських інформаційних ресурсів стають «ополченці». Вони зображуються «народними героями» як «захисники» чи то «новоросійського народу», чи то російськомовних від українських «фашистів» і «неонацистів». Отже, вже у травні 2014 р. Кремль відмовився від розтиражованої у квітні ідеї «Новоросії», оскільки його план повністю провалився. Тому він почав розробляти інший сценарій – зробити з «ДНР» джерело постійної напруги для України³⁹.

Сили «ополченців» були нечисельні, а їх основу складала не стільки місцеві колаборанти як російські спецпризначенці, націоналісти-добровольці та ветерани війн. Про небажання місцевого населення брати в руки зброю та воювати неодноразово зазначали й головні учасники «ополчення». Зокрема, вже 17 травня 2014 р. «міністр оборони ДНР» та командир Слов'янського «гарнізону» І. Стрелков у відеозверненні зазначив, що з 4,5 млн. жителів Донеччини до їхніх лав записалося лише близько тисячі осіб⁴⁰. У вже згаданому відеоінтерв'ю він стверджував, що до приходу регулярних частин російської армії в серпні 2014 р. донеччани не виявили особливого ентузіазму воювати⁴¹. Подібні судження висловлювали й інші росіяни-добровольці, зокрема член терористичного угруповання «Народное ополчение Донбасса» С. Лашин⁴².

«Російська весна» зазнала поразки. Це було обумовлено низкою факторів, серед яких варто виділити, як уже зазначалося, відсутність російської військової бази на материковій частині України, переоцінку проросійських настроїв і насамперед активний спротив донеччан. Останні самоорганізувалися в сили самооборони, батальйон територіальної оборони «Донбас», Координаційний комітет патріотичних сил Донбасу тощо⁴³. Через те терористи запустили маховик кровопролиття, аби створити з української армії у масовій свідомості донеччан образ «карателя». Їх головна тактика полягала в тому, щоб використовувати місцеве населення як живий щит, облаштувавши свої позиції в містах, у тому числі

в житлових кварталах. З них вони здійснювали атаки проти українських бійців і артилерійські обстріли, щоб нівелювати вогонь у відповідь або спровокувати зустрічний вогонь по цивільним об'єктам.

Подальше військове загострення з використанням важкого озброєння – різноманітних ракетно-артилерійських гармат і реактивних систем залпового вогню збільшило кількість жертв серед мирного населення. Також бойовики «ДНР» свідомо та цілеспрямовано обстрілювали житлові квартали, звинувачуючи в цьому українську армію. Як згадували очевидці подібних обстрілів Донецька, перед їх початком, зазвичай, приїжджали російські журналісти, котрі відразу демонстрували їх по телебаченню. Аналогічні випадки відбувались і в інших містах Донеччини⁴⁴.

Саме на липень-серпень 2014 р., коли українська армія почала звільняти окуповану територію, припадає найбільше репортажів російських телеканалів з демонстрацією наслідків артобстрілів, жахливих подробиць загибелі цивільного населення, нібито масових страт «ополченців» і «мирних жителів» українськими військами⁴⁵.

Зважаючи на професійну, матеріально-технічну та кількісну перевагу українських силовиків, російські куратори зрозуміли, що це призведе до знищення терористичних формувань. Тому прийняли рішення про підготовку до вторгнення регулярних частин російської армії на територію України. Головним завданням на підготовчому етапі було отримати повний контроль над українським кордоном. Військове керівництво України, своєю чергою, сформувало відповідні органи управління – сектори відповідальності (сектори А, С, Б, Д, М). Саме сектори А та Д були відповідальні за контроль державного кордону та припинення постачання незаконних військових формувань з території РФ.

11 липня російська армія зі своєї території здійснила перший ракетно-артилерійський обстріл по позиціях українських військових у с. Зеленопілля. Надалі вона продовжувала постійні обстріли з важкого озброєння на прикордонних позиціях, як з території, що контролювалася бойовиками, так і з власної⁴⁶. За словами Т. Снайдера – це була «російська контратака проти української армії»⁴⁷. Як результат, це призвело до повного оточення української армії в секторі Д та перекриття бойо-

³⁹ Бурковський П. Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років. *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/19200/2017-07-04-rosiiska-propaganda-pro-podii-v-ukraini-tendentsii-20142016-rokiv/>.

⁴⁰ 17 05 2014 Обращение Стрелкова Славянск. URL: https://www.youtube.com/watch?v=M46S_AyaL3k&t=8s.

⁴¹ Война неизбежна?...

⁴² «14-й год сделали россияне». Снова о «сливе» Донбасса. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5sgNzK0Js5c>.

⁴³ Думки та погляди жителів південно-східних областей України: квітень 2014. *Київський міжнародний інститут соціології*. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=302&page=1>.

⁴⁴ ДНР обстрілює Донецьк – свідчення очевидців. *Новости Донбасса*. URL: <https://novosti.dn.ua/article/4955-dnr-obstreluyet-doneck-svydetelstva-ochevydcev>.

⁴⁵ Бурковський П. Російська пропаганда...

⁴⁶ Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні - вересні 2014 року (підготовлено Генеральним штабом Збройних сил України спільно з Центральним науково-дослідним інститутом Збройних сил України). К., 2015. С. 1-2, 4.

⁴⁷ Снайдер Т. Шлях до несвободи... – С. 187.

виками шляхів постачання. Через те штаб АТО прийняв рішення про проведення операції щодо деблокування оточених підрозділів. У результаті успішних дій українських військ на початку серпня вдалося прорвати вороже оточення і вивести близько 3 тис. військовослужбовців, котрі були передислоковані з сектора та замінені іншими підрозділами⁴⁸. Завдання останніх полягало у створенні кола ізоляції по рубежу Станиця-Луганська – аеропорт «Луганськ» – Лутугине – Ребрикове – Ровеньки – Дякове – Дмитрівка – Степанівка – Савур-Могила. Таким чином, була створена «буферна зона» між контрольованими бойовиками територіями, з одного боку, та кордоном із РФ – з другого, щоб лінія ізоляції була віддалена від кордону на відстань, недосяжну для більшості ворожих артилерійських засобів⁴⁹.

Серпень 2014 р. став поворотним у гібридній агресії Росії проти України, оскільки перша змушена була перейти до традиційного методу ведення війни – збройного вторгнення з метою досягнення своїх політичних цілей. Контроль над кордоном давав змогу російському командуванню безперешкодно постачати зброю, боєприпаси та бойовиків зі своєї території, а також розпочати інтервенцію на материкову частину України. Військова операція регулярних частин ЗС РФ у взаємодії з «бойовиками ДНР» отримала назву «Северный ветер»⁵⁰. Московські куратори провели зміни серед військово-політичного керівництва «республіки». 13 серпня «прем'єр-міністр «ДНР» О. Бородай та «військовий міністр» І. Стрелков були відкликані до РФ. Такі перестановки були обумовлені, як свідчив О.Бородай, тим, що наступив переломний момент з можливістю заключення миру, а тому дивно б виглядало якби «договір» від імені Донбасу підписувала особа «з московською пропискою». Загалом, на його думку, вони покидали «республіку» уже «переможцями, які, в основному, зробили справу»⁵¹.

Новим керівником квазідержави став місцевий представник О. Захарченко. Отримавши нові повноваження, він оголосив, що іррегулярні частини «ДНР» готові до контрнаступу, який мав розпочатися через кілька днів⁵². Його повідомлення відбулося на фоні офіційної заяви В. Путіна про те, що РФ спрямовує в Україну перший «гуманітарний конвой», доставити який мали 280 вантажівок. Ця «допомога» була

однією з найбільших за всю історію конвоїв⁵³. А вже 15 серпня керівник «ДНР» на засіданні «уряду» оголосив про введення в бій резервів армії «Новоросії»: 30 танків, 120 бронемашин та 1200 чоловік особового складу, які протягом 4-х місяців пройшли підготовку на території РФ⁵⁴.

Резерв, про який згадав О. Захарченко, зафіксували вітчизняні та західні журналісти. Вони повідомляли про перетин українського кордону колонами російської бронетехніки, в якій було декілька десятків БМП, БТР і вантажівок. Зокрема, близько 50 БТРів проїхали контрольно-пропускний пункт Ізварине, а потім «розчинилася в полях»⁵⁵.

Утім, вище військове командування України продовжувало дотримуватися свого задуму, який полягав у наступному:

- відновлення контролю над державним кордоном з РФ, щоб припинити постачання зброї, боєприпасів та матеріально-технічних засобів та живої сили для бойовиків з боку останньої;
- розділення території, яка контролювалася бойовиками, на декілька частин;
- оточення найбільших угруповань бойовиків і створення умов для подальшого їх роззброєння, а у разі опору – знищення.

Він зазнав краху, оскільки його головний пункт щодо контролю над державним кордоном не був виконаний. Очевидно, керівництво АТО не до кінця усвідомлювало істотний ступінь вірогідності вторгнення ЗС РФ⁵⁶.

Дата російського вторгнення на Донеччину до нашого часу йде в розріз із озвученою тогочасним українським військово-політичним керівництвом, яке стверджувало, що воно відбулося 24 серпня. Але чисельні журналістські розслідування, свідчення очевидців та інші джерела стверджують про початок вторгнення регулярних частин ЗС РФ ще на початку серпня⁵⁷. Неспростовані докази їх присутності були отримані 24 серпня, коли бійці 51-ої ОМБр у районі Іловайська взяли в полон 11 псковських десантників 98-ї дивізії⁵⁸.

Згідно з інформацією Генерального штабу ЗСУ, на материкову частину України вторгнулося 8 батальйонно-тактичних груп, які нараховували: особового складу – понад 6 тис. осіб; танків – до 70 од.; бойових

⁴⁸ Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю із С. Собком – командиром 1-ї БТГр 30-ї ОМБр (записано 13.04.2018).

⁴⁹ Аналіз ведення антитерористичної операції... – С.10-11

⁵⁰ Бенчук В. Доктрина Валерія Герасимова як віддзеркалення стратегічного військового плану РФ. *Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції 25-26 червня 2019 р. «Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття»*. Львів, 2019. С. 78.

⁵¹ Собчак живьём. Александр Бородай...

⁵² Александр Захарченко ИНТЕРВЬЮ 11.08.2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Dm7-mJA6KRc&t=370s>.

⁵³ Путін заявив, що спрямовує в Україну свій «гуманітарний конвой». *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/11/7034565/>.

⁵⁴ Донбас в огні. Путівник зоною конфлікту. Львів, 2017. С. 42.

⁵⁵ Російська військова техніка перетнула кордон України – іноземні журналісти. *Корреспондент*. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/events/3406109-rosiiska-viiskovatekhnika-peretnula-kordon-ukrainy-inozemni-zhurnalisti>.

⁵⁶ Аналіз ведення антитерористичної операції... – С. 1.

⁵⁷ Снайдер Т. Шлях до несвободи... – С. 200.

⁵⁸ Зіненко Р. Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії. Ч. 1. 7 – 24 серпня 2014 / за ред. Бутусова Ю. Х., 2019. С. 403-444.

броньованих машин – до 270 од.; артилерійських систем – до 90 од.⁵⁹. Це створило загрозу на трьох напрямках – Маріупольському, Луганському та Іловайському. На останньому відбулися найбільш трагічні події через те, що іловайське угруповання, котре складалося в основному з добровольчих батальйонів, було повністю оточене. 26 серпня відбулася запланована зустріч у Мінську в форматі Україна-ЄС-Митний Союз (Білорусь, Казахстан, Росія). Було заплановано обговорити три питання: виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом; енергетична безпека та стабілізація ситуації на Донбасі. Проте, комюніке щодо цієї зустрічі не було. З офіційних заяв учасників випливало лише про спільне усвідомлення припинення ескалації збройного конфлікту. Тому до чого прийшли учасники переговорів і про що домовилися так і не відомо⁶⁰.

Відсутність результатів політичних домовленостей призвели до погіршення становища оточених українських сил. Їхнє командування в Іловайську прийняло рішення розпочати переговори з російськими представниками на місці та виходити з оточення. Попри досягнуті домовленості, вихід «зеленим коридором» завершився розстрілом українських колон і величезними втратами⁶¹.

Неоднозначний розвиток подій змусив обидві сторони шукати компромісу. В цьому була зацікавлена і кремлівська верхівка. По-перше, росіяни зазнали значних втрат серед своїх військ і подальше перебування на материковій Україні збільшувало б доказову базу їх присутності, а, по-друге їм потрібно було структурувати державну систему управління «республіки». Поза тим, як показали події серпня-вересня, офіційна Москва була досить чутлива до втрат серед своїх військ на той момент. Свідченням цього стала активна кампанія з приховування справжніх причин їх загибелі для внутрішньої аудиторії.

Як результат, 5 вересня 2014 р. було підписано «План мирного врегулювання ситуації на Сході України» або так званий Мінськ-1, в основу якого лягли попередньо запропонований мирний план П. Порошенка та ініціативи В. Путіна⁶². Після чого головним завданням для Москви стало сформування владної вертикалі «республіки» із всебічним контролем і впорядкування різномірних іррегулярних угруповань для утворення регулярної військової сили метою виживання та стійкості окупаційного режиму. Адже останній мав служити прикриттям російської присутності в Україні та, відповідно, демонструвати збройний конфлікт як «внутрішній».

⁵⁹ Аналіз ведення антитерористичної операції... – С. 16.

⁶⁰ Мінськ: зустріч Порошенка та Путіна завершилась без коментарів. URL: <https://www.dw.com/uk/мінськ-зустріч-порошенка-та-путіна-завершилась-без-коментарів/a-17880584>.

⁶¹ Павлюк А. Іловайська трагедія 2014 р.: події та відповідальність. Центр стратегічних справ УГСПЛ. Харків, 2016. С. 37.

⁶² Перепелиця Г. Україна – Росія... – С. 627.

Наступним етапом для політичної «легалізації» «ДНР» стало проведення «виборів» 2 листопада 2014 р., в ході яких обрали керівника «республіки» та депутатів «парламенту». Після завершення формування політичних і військових інститутів «республіки» Кремль продовжив ескалацію конфлікту. Головними напрямками агресії були Донецький аеропорт (ДАП), Маріупольський та Дебальцевський напрямки. Тут ЗС РФ намагалися вирішити відразу кілька проблемних точок – отримати контроль над стратегічними об'єктами з військової точки зору – аеропортом у Донецьку і важливим залізничним вузлом, який з'єднував Донецьку і Луганську області у Дебальцево, та створення відповідної ситуації у вигляді військової поразки ЗСУ, щоб нав'язати офіційному Києву нові умови, більш вигідні для росіян⁶³. У результаті під силовим тиском з боку РФ і політичним з боку західних партнерів українська сторона змушена була підписати «Комплекс заходів із виконання Мінських угод» або так званий Мінськ-2.

Це призвело до переходу збройного конфлікту в режим різного ступеня інтенсивності. Українські війська почали організовувати глибоку лінію оборони, обладнаної потужними фортифікаційними спорудами, щоб стримувати ворога. Кремль, своєю чергою, – використовував окуповані території як інструмент дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні з метою утримання останньої в орбіті винятково свого впливу і недопущення її європейського та євроатлантичного руху⁶⁴.

Для досягнення цих цілей була здійснена реорганізація військових сил колаборантів. Після підписання Мінська-2 останні були переведені на стандарти російської армії, а на командні посади вищої й середньої ланки призначалися кадрові російські офіцери. Вони займалися їх комплектуванням із добровольців на контрактній формі, відновленням роботи Донецького військово-політичного училища. Він випускав офіцерів для забезпечення посад нижчої командної ланки. Таким чином був створений 1-ий армійський корпус «ДНР», який, згідно з російською документацією, проходив як «резервне формування мотострілецьких військ 12-го командування резерву Південного військового округу ЗС РФ»⁶⁵.

Відбулися також зміни в соціально-економічній сфері – у 2015 р. «республіка» перейшла на рублі, а українські підприємства, що продовжували там працювати до 2017 р., були націоналізовані й передані

⁶³ Головка В., Якубова Л. Збройна агресія Росії... – С. 679.

⁶⁴ Біла книга 2021. Служба зовнішньої розвідки України. К., 2021. С. 16, 19.

⁶⁵ Жірохов М. «Одноразові солдати Путіна». Як воюють і гинуть в Україні мобілізовані з ОРДЛО. *Новинарня. Новини України що воює* URL: <https://novynarnia.com/2022/05/02/odnorazovi-soldaty/?fbclid=IwAR1hfhUz4i6h5vU0RXhSGX2-OXaWi2sMZg0Gq19bS71yhRbf73prbwHjHp8>.

під керівництво російського підприємства «Внешторгсервис». Його очолив український бізнесмен С. Курченко, який входив до мафіозного оточення В. Януковича «Сім'я»⁶⁶. Прийняття низки законодавчих ініціатив Кремлем і щодо визнання документів «ДНР» лише поглибило її інтеграцію з РФ. Серед них особливо важливим є указ «Про визначення з гуманітарною метою категорій осіб, які мають право звернутися з заявами про прийом до громадянства Російської Федерації у спрощеному порядку». Ним була спрощена процедура отримання російського громадянства для жителів неконтрольованої території, тобто відбулася так звана «паспортизація». Його отримували у першу чергу «державні службовці», а потім вже власники «паспорту ДНР»⁶⁷.

За даними тогочасної уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Л. Денісової, станом на 2021 р. російські паспорти отримали близько 600 тис. українських громадян Донбасу з 2,2 млн., які там проживали. Також, були зафіксовані неодноразові випадки примусової їх видачі, зокрема, на підприємствах «ДНР». Такий крок із боку Кремля не новий: він був апробований у Придністров'ї, Абхазії, Південній Осетії, Криму для юридичної легалізації своїх агресивних намірів. Оскільки, за російським законодавством, офіційна Москва може використовувати армію за кордоном з метою захисту своїх «співвітчизників»⁶⁸.

Водночас особливу увагу російське керівництво надавало ідеологічній сфері. Як відзначено в одній з аналітичних доповідей Інституту стратегічних досліджень, офіційна Москва використовувала «республіку» «як майданчик для нівелізації загальнонаціональної ідентичності громадян України, пропаганди ідей, спрямованих на поглиблення існуючих регіональних, культурно-історичних, ідейно-світоглядних «ліній розколу» в українському суспільстві»⁶⁹. Під час «російської весни» у 2014 р. ворожа пропаганда будувалася навколо «Новоросії». Втім, вона була чужа і не зрозуміла місцевому населенню. Тому пріоритетом стали радянські цінності, а орієнтиром – Донецько-Криворізьська Радянська Республіка. За словами І. Стрелкова, який інспірував збройний конфлікт на Донбасі, ця ідеологія полягала не у приєднанні цих територій до РФ, а у їх від'єднанні від Києва. Іншими словами, Кремль

будував штучну конструкцію політичного регіонального квазідержавного утворення⁷⁰.

Його пропагандою займалася широка розгалужена система – «інститути державної влади», серед яких варто виділити «Міністерство інформації ДНР», яке й формувало інформаційне поле, ЗМІ, соціальні мережі, зокрема, «ВКонтакте», «Однокласники», Twitter, YouTube, Telegram-канали тощо⁷¹. Особлива увага на цьому напрямку була спрямована на роботу з дітьми та молоддю. Останні, як відзначили Д. Алексеева, М. Булик, І. Грідіна, виступали «одночасно об'єктом та суб'єктом пропагандистської діяльності»⁷². Для підлітків в школах були запроваджені «кадетські школи». У них із 7-ми років системно впливають на свідомість дітей, оскільки вони вивчають вигадану «історію республіки», військову справу, а також їм прищеплюють ненависть до всього українського⁷³. Серед нещодавно утворених воєнізованих організацій варто виділити «Молодую гвардію – Юнармію». Членами останньої можуть стати всі бажаючі віком від 8 до 35 років. Її мета полягає у військово-патріотичному вихованні молодого покоління.

Також створена ціла мережа організацій для системного виховання молодого покоління за радянським зразком. Для дітей віком від 7 до 10 років функціонують «Орлята», від 10 – до 14 – «Захарівці» та «Молода республіка». Серед них слід виокремити останню, бо вона має понад 7 тис. активістів, 37 штабів в усіх містах та районах «республіки», 338 первинних осередків у закладах освіти⁷⁴. У них проводиться регулярна ідеологічна робота під час масових заходів, у навчальних закладах, військово-патріотичних літніх таборах. В останніх проходять військовий вишкіл з опанування зброєю та основ військової тактики. Як відзначила представниця омбудсмена України, «вони розвернули цілу мережу таборів», в яких виховують «любов до «русского мира» і ненависть до українців, до України». Загалом у «ДНР» навчалася близько 141 тис. дітей⁷⁵.

⁷⁰ Война неизбежна? ...

⁷¹ Алексеева Д., Булик М., Грідіна І. Пропаганда на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей: інституціональний та організаційний вимір. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2021. Вип. 28-29. С. 147.

⁷² Алексеева Д., Булик М., Грідіна І. Пропаганда на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей: інституціональний та організаційний вимір. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2021. Вип. 28-29. С. 147.

⁷³ Мокан В. «Комсомол» та «народні дружини»: як Кремль готує агентів впливу для поширення ідей «русского мира» в ОРДЛО. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/06/3/7254316/>.

⁷⁴ Алексеева Д., Булик М., Грідіна І. Пропаганда на тимчасово окупованих територіях... С. 147.

⁷⁵ На Донбасі боевики готують дітей к війні с Україною – представитель омбудсмена. *Сегодня*. URL: <https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/na-donbasse-boeviki-gotovyat-detey-k-voynesu-ukrainoy-predstavitel-ombudsmena-1194525.html>.

⁶⁶ Казанський Д. ОРДЛО: доба мародерства. *Український тиждень*. 2019. № 51. URL: <https://tyzhden.ua/Society/238830>.

⁶⁷ Катриченко Т. Черги і паспортні тури в Росію: як у Донецьку і Луганську роздають російські документи. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/05/30/7216530/>.

⁶⁸ Ржеутська Л. Російська «паспортизація» Донбасу: депутати Ради придумали, як протидіяти. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/pasporty-uf-v-ordlo-deputaty-rady-prydumaly-yak-protydiiaty/a-58678217>.

⁶⁹ Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». (2017). Київ: НІСД, 2017. С. 155.

Логічним завершенням цих процесів став міжнародний форум «Російський Донбас» 28 січня 2021 р., на якому був представлений програмний документ – Доктрина «Русский Донбасс». Ним були передбачені кроки у подальшій розбудові державної ідеології «республіки», основу якої мала скласти доктрина «русского мира». До речі, у ньому не було жодного слова про приєднання цієї території до РФ⁷⁶. Згодом, 21 квітня цього ж року, відбувся черговий форум, на якому обговорювалися шляхи практичної реалізації цієї доктрини.

Отже, Кремль одночасно вимагав від України повернути ці території за Мінським сценарієм і паралельно формував тут ідеологічне вороже поле, неприйнятне для загальноукраїнських тенденцій. Ще зарано робити однозначні висновки щодо того, в який момент керівництво РФ відмовилося від політичних сценаріїв й зробило ставку на війну. Проаналізовані вище події свідчать лише про те, що «ДНР» було використано як плацдарм для повномасштабного вторгнення⁷⁷.

⁷⁶ Доктрина «Русский Донбасс». URL: <https://russian-center.ru/8315-2/>.

⁷⁷ Гончарова Є. Російський батіг і донецький пряник. *Український тиждень*. 2021. № 17. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/251883>.

Висновки

Гібридна агресія Росії була обумовлена прагненням останньої втягнути Україну в свої глобальні цивілізаційні проекти. Проте, українське суспільство прагнуло іншого геополітичного вектора розвитку своєї держави, що призвело до суспільно-політичного протистояння на Майдані. Його перемога змусила РФ перейти до військової інтервенції. Це призвело до захоплення Криму та збройного конфлікту на материковій Україні. Його мета полягала в політичному контролі над Україною, щоб унеможливити її європейський і атлантичний геополітичний розвиток, вірогідність якого збільшилася через дії Кремля. Останній на тимчасово окупованій території провів тотальну соціально-економічну, ідеологічну, соціокультурну роботу задля повного переформатування їх матриці, яка йшла всупереч загальноукраїнським тенденціям. Розроблялися й розглядалися різні сценарії щодо розв'язання цієї проблеми, але через низку обставин В. Путін прийняв рішення про початок повномасштабної війни проти України.

Відомості про авторів:

Бенчук Віталій Олександрович,

аспірант історії імені професора М.П. Ковальського
Національний університет «Острозька академія»
2, вул. Семінарська, м. Острог, 35800, Україна,
вчитель історії

Комунальний заклад «Маріупольський міський ліцей
Маріупольської міської ради Донецької області»
79, пр. Миру, м. Маріуполь, 87500, Україна

Трофимович Володимир Васильович,

доктор історичних наук,
професор кафедри історії України імені професора М.П. Ковальського
Національний університет «Острозька академія»
2, вул. Семінарська, м. Острог, 35800, Україна

Information about the authors:

Benchuk Vitaliy Oleksandrovych,

Postgraduate Student at the Mykola Kovalskyi Department of History
National University "Ostroh Academy"
2 Seminarska str., Ostroh, 35800, Ukraine
History Teacher

Public Institution «Mariupol City Lyceum of Mariupol City Council of Donetsk Region»
79, Myru Ave., Mariupol, 87500, Ukraine

Trofymovich Vladimir Vasilyevich,

PhD hab. (History),
Professor at the Mykola Kovalskyi Department of History
National University of Ostroh Academy
2 Seminarska Str., Ostroh, 35800, Ukraine